

Колб О. Г.,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
професор кафедри кримінальної юстиції,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна
ORCID: 0000-0003-1792-4739;

Левченко Ю. О.,

кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0003-1124-9517

МАРГІНАЛІЗМ ЧИ ГУМАНІЗМ – СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМАТИКИ

У статті з'ясовано соціально-нормативну природу правового статусу засуджених до довічного позбавлення волі, а також визначено вплив існуючих на сьогодні маргінальних груп (політиків, суб'єктів законодавчої ініціативи, науковців, практиків тощо) на процес виконання – відбування цього виду кримінального покарання. Зокрема, встановлено, що довічне позбавлення волі застосовується судом тільки у виключних випадках, коли іншими визначеними в законі засобами кримінально-правового впливу не можна досягти закріпленої у Кримінальному кодексі України мети покарання.

Ключові слова: маргіналізація, гуманізм, процес виконання – відбування покарань, правовий статус, засуджений до довічного позбавлення волі, мета покарання, правообмеження.

Постановка проблеми. Як показали результати вивчення чинного кримінально-виконавчого законодавства, нормативно-правове забезпечення прав осіб, засуджених в Україні до позбавлення волі, в тому числі й тих, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі, базується на конституційних засадах. Зокрема, стаття 63 Конституції України встановлює, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом та встановлені вироком суду. Водночас найважливішим

законодавчим актом щодо належного правового регулювання та забезпечення прав зазначених категорій засуджених є Кримінально-виконавчий кодекс (далі – КВК) України, який закріплює основні засади правового статусу засуджених. При цьому, спираючись на конституційні норми, КВК визначає основи правового статусу засуджених, закріплюючи їхні права та обов'язки. Саме тому під час визначення правових засад забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, найбільш доцільним, як доведено на науковому рівні, слід виходити з такого розуміння побудови законодавства у цій сфері, що охоплює законодавчі акти, а також міжнародні правові документи із зазначених питань. При цьому варто мати на увазі, що правовий статус засуджених у національному законодавстві формулюється на основі загальних принципів положення людини і громадянина в суспільстві та державі, а також враховуючи той факт, що завданням тут постає захист прав засуджених з боку держави з чітким дотриманням вимог міжнародних стандартів поведінки з цими особами, які є частиною національного законодавства, основу яких становлять принципи гуманізму [1].

В Україні гуманізм знайшов своє втілення на конституційному рівні у низці норм Основного Закону, а саме набувши форму загальноправового принципу. Він виявляється у ст. 3 Конституції, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Уперше у ст. 5 КВК сформульовано та законодавчо закріплено принцип кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань. При цьому закріплення у законі принципу гуманізму у цьому випадку важливе тим, що характеризує кримінально-виконавчу політику загалом [2, с. 12–28]. Саме зазначений принцип, як видається, найбільш об'ємно та максимально наближено до реальності розкриває ставлення суспільства до особи, яка вчинила кримінально карне діяння, а також свідчить про дотримання міжнародних правових актів. Україна, будучи учасником Міжнародного пакту про громадські та політичні права, Конвенції ООН проти катувань і Європейської конвенції захисту

прав людини та основоположних свобод, зобов'язана гарантувати право не бути підданим катуванням і поганому поводженню з боку представників влади та інших осіб [3, с. 99–152]. Зокрема, у центрі кримінально-виконавчої системи перебуває особа, яка відбуває покарання, як особистість, громадянин та член суспільства, який у силу суб'єктивних та об'єктивних умов вчинив злочин. Проте, як видається, вважати гуманізм лише ставленням до засудженого з боку суспільства є не зовсім правильним.

Історично склалося, що особа, яка вчиняє злочин, поміщається в умови ізоляції заради убезпечення інших членів суспільства. Саме з цих міркувань, у ч. 1 ст. 1 КВК України вказано, що метою кримінально-виконавчого законодавства є захист інтересів особи, суспільства і держави. Виходячи з цього суд, застосовуючи покарання до особи, винної у вчиненні злочину, переслідує мету захисту інтересів усього суспільства. До того ж зі зміною мети покарання, яка нині містить не тільки кару, а й виправлення і ресоціалізацію, з'являється у цьому контексті й інший вияв принципу гуманізму виконання і відбування покарання.

Як показує практика, сьогодні місце позбавлення волі стало своєрідним індикатором загального рівня гуманізації суспільства. При цьому варто зазначити, що принцип гуманізації виконання і відбування покарання, на перший погляд, повністю несумісний з ізоляцією засуджених. Зокрема, суперечливий характер його змісту виражається в тому, що людяне ставлення до особи злочинця складно поєднується із відокремленням його від суспільства, оскільки таке відокремлення має тягнути за собою страждання засудженого, а страждання не тільки не входить до вихідних положень гуманізму, але й суперечить його сутності. А тому принцип гуманізму виконання і відбування покарання, незважаючи на те, що є загальноправовим, об'єктивно має певні застереження щодо загального поняття гуманізму.

Враховуючи зазначене, слід визнати, що в наявності складна прикладна проблема, що потребує вирішення на доктринальному (науковому) рівні, особливо в контексті сучасних теоретико-догматичних та законодавчих підходів,

а також активних спроб у сьогоднішній деяких маргінальних суб'єктів реалізації кримінально-правової політики безпідставно розширити права засуджених до довічного позбавлення волі за рахунок охорони законом прав, законних інтересів і свобод потерпілих, суспільства в цілому та держави.

Виходячи з цього *метою* статті є доведення на науковому рівні суспільної небезпеки існуючих теоретико-практичних та нормативних підходів, спрямованих на надання права для засуджених до довічного позбавлення волі на короткострокові виїзди за межі УВП, у яких вони відбувають кримінальне покарання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як встановлено у ході вивчення наукової літератури, питаннями, які змістовно пов'язані з предметом цієї статті, займаються такі учені, як: Н. В. Агапова, А. М. Бабенко, А. Ю. Бабій, О. М. Бандурка, В. С. Батиргарєєва, К. А. Беліков, А. Б. Блага, А. А. Вознюк, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, О. В. Григор'єва, С. Ф. Денисов, О. М. Джужа, О. О. Дудоров, В. І. Женугій, О. О. Кваша, В. Я. Конопельський, І. М. Копотун, В. В. Кузнецов, А. М. Мельників, А. В. Півень, М. М. Рудик, В. О. Туляков, С. А. Шалгунова, Н. С. Юзікова, Н. В. Яницька та ін., які створили відповідне підґрунтя, спрямоване на підвищення рівня ефективності запобігання кримінальним правопорушенням з боку молодіжних маргінальних угруповань.

Разом з цим в умовах війни України з РФ зазначена проблематика досліджена на доктринальному рівні недостатньо у зв'язку, зокрема, з потенційною загрозою вказаних суб'єктів злочину для національної безпеки, що й обумовило актуальність, теоретичне та практичне значення вказаної наукової статті.

Формулювання мети. Головною метою цієї наукової праці є здійснення порівняльно-правового методу зазначеного суспільно-правового явища та правового інституту в контексті міжнародно-правової практики і вимог норм міжнародного права, а також формулювання на цій підставі авторської позиції, спрямованої на запобігання вияву маргіналізації чинного законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Зміст принципу гуманізму щодо засудженого до довічного позбавлення волі полягає

в тому, що органи і установи виконання покарань (УВП) мають застосовувати обмеження прав та свобод особи відповідно до чинного законодавства України, не збільшуючи при цьому обсягу таких правообмежень. Це означає, що персонал органів і УВП має бути рівновеликим щодо оцінки діяння засудженого та не має нести своїм поведінням із засудженим страждання, адже саме покарання і є карою для такої особи. У цьому контексті принцип гуманізму є співзвучним із принципом законності. До того ж, виконуючи норми національного законодавства, які визначають порядок утримання засудженого та окремих видів соціальної роботи з ним, дотримуючись прав і свобод цих осіб, персонал УВП саме таким чином реалізує принцип гуманізму в умовах ізоляції, оскільки ізоляція у цьому випадку буде прирівнюватись до суто технічного рівня без установленого взаємозв'язку її з карою. Також створення відповідних умов для виправлення і ресоціалізації як мети покарання матеріально-побутове забезпечення засуджених складають, як свідчать результати процесу виконання – відбування покарань, пов'язаних з позбавленням волі, більш повну картину гуманного ставлення до них.

Отже, варто констатувати, що гуманізм як правова категорія кримінально-виконавчого права характеризується двома напрямками, що стосуються інтересів як суспільства, так і засудженого. При цьому обидва зазначені підходи розкривають зміст цього принципу, тому їх необхідно розглядати у взаємозв'язку, враховуючи, що вони виражають дві сутності принципу гуманізму.

Якщо ж відокремлювати перший аспект і розглядати лише його, то засуджені постають вигнанцями із суспільства, а кара і жорстокість – найкращими засобами викорінення злочинності (як рецидивної, так і в цілому в державі).

Якщо ж взяти до уваги тільки інтереси засудженого, зменшуючи роль суспільства, тоді стає не зовсім зрозумілим, заради чого і кого необхідно виконувати покарання. При такому підході принцип гуманізму перетворюють на всепрощення, надання засудженому можливості загальних послаблень. Ще один аспект, на який слід звернути увагу та що є дуже

важливим – це роль держави та її місце в реалізації принципу гуманізму. Держава в особі уповноважених органів (у цьому випадку йдеться про визнані в законі органи та УВП (ст. 11 КВК)) реалізує безпосередньо досліджуваний принцип, тобто є тим посередником, який захищає суспільство, водночас забезпечуючи людяне ставлення до засудженого.

Зокрема, яскравим прикладом вияву принципу гуманізму в поводженні із засудженими є надання їм можливості короточасних виїздів за межі виправних колоній.

Разом з тим, посилаючись на ч.1 ст.111 КВК, слід наголосити, що законодавством України не передбачено можливості надання короточасних виїздів для осіб, які засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі та відбувають покарання в установах максимального рівня безпеки. Тобто закон не визначає підстав надання виїзду для зазначеної категорії осіб.

При цьому також слід зауважити, що пряма дія конституційних норм – це один з інструментів механізму забезпечення реалізації конституції, а не її охорони, враховуючи, що інструменти забезпечення охорони Конституції України – це інший за своєю юридичною природою зріз, а саме він повинен задіюватися тільки у разі порушення нормального функціонування правової системи чи окремих її елементів [4, с. 136–141].

З цих міркувань загроза оскарження чи притягання до відповідальності не може і не повинна ставати єдиним інструментом гарантування правопорядку, адже це вже крайній аргумент. Натомість, основним має бути переважання інструментів добросовісної, свідомої, етичної, моральної поведінки суб'єктів правовідносин, коли конституційні цінності та принципи спрямовують діяльність усіх суб'єктів у національній правовій системі. У цьому й полягає основна цінність сучасного демократичного суспільства і цивілізованих принципів функціонування держави та всіх її інститутів.

Таким чином, пряма дія Конституції України та її норм означає насамперед визначення вектора розвитку національної правової системи загалом і конкретного способу нормозастосування в кожній конкретній справі зокрема,

виходячи з того, що система законодавства сформована так, щоб зміст і значення конституційних норм знаходили продовження (деталізацію, конкретизацію) в інших нормативно-правових актах. Саме тому, як видається, некоректним буде розмежування дії норм Конституції України та приписів інших актів національного законодавства, адже це спричинить природний конфлікт між приписами Основного закону та приписами інших законодавчих актів. Навіть більше, реальність прямої дії конституційних норм вимагає забезпечення безпосереднього відчуття безумовного поєднання їх приписів з витягами інших нормативно-правових актів. Це й буде логічним алгоритмом реалізації Конституції. За такого більш широкого розуміння прямої дії конституційних норм і випадки застосування цього концепту мають відображати ширше розуміння. Аналіз теоретичних підходів та узагальнення практики нормозастосування дає можливість виокремити такі основні випадки прямої дії конституційних норм, як: а) відсутність відповідного нормативно-правового акта чи норми законодавства; б) проблема дії неякісного закону чи окремого припису закону неналежної якості; в) наявність колізії законодавчих приписів [5].

Якщо зазначену теоретико-прикладну модель застосувати для осіб, засуджених до вічного позбавлення волі, то варто у зв'язку з цим мати на увазі такі особливості процесу виконання – відбування цього виду кримінального покарання (ст. 64 КК України):

1. Довічне позбавлення волі – це один з видів кримінального покарання, найвища міра покарання в Україні, що прийшла на зміну смертній карі. Воно призначається лише у виняткових випадках, а в санкціях статей Особливої частини КК України зазначається при цьому, що воно є лише як альтернативне позбавленню волі покарання. Оскільки довічне позбавлення волі фактично означає перебування в умовах ізоляції особи все життя, що залишається засудженому, цей вид покарання встановлюється лише за особливо тяжкі злочини, пов'язані з умисним позбавленням життя, й лише у випадках, якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк.

Поряд з цим варто зазначити, що в Україні застосування довічного позбавлення волі пов'язано з низкою серйозних проблем, а саме – для утримання таких засуджених досі не створено належних умов. Зокрема, на відміну від усіх інших видів покарання, цей вид державного примусу має характерну лише йому властивість – постійне збільшення кількості засуджених (у середньому 100 осіб на рік).

Саме тому проблемам утримання довічно позбавлених волі велику увагу приділяє Європейський комітет із запобігання катувань, який керується при цьому основними міжнародними документами, що визначають правила поведження з особами, засудженими до довічного позбавлення волі: Рекомендація ООН стосовно довічного позбавленні волі (1995 рік); Резолюція (76)-2 «Про поведження з в'язнями, що відбувають тривалий строк ув'язнення», яка ухвалена у 1976 р. Комітетом Міністрів Ради Європи, та Рекомендація R(82)17 «Про тримання під вартою й поведження з небезпечними засудженими», яка була ухвалена Комітетом Ради Європи у 1982 р. Головна ідея цих документів полягає в тому, щоб із засудженим до довічного позбавлення волі поводитися як з особою, поважаючи його людську гідність, і задовольняли його потреби у спілкуванні та соціально-корисних контактах із зовнішнім світом.

Саме тому в Україні довічне позбавлення волі як еквівалент смертній карі за ступенем суворості покарання має низку безперечних переваг, а саме: 1) воно не усуває засуджену особу остаточно й не суперечить принципу відновлення покарання; 2) це покарання не зумовлює незворотність покарання, властиву смертній карі, і надає можливість у будь-який час виправити судову помилку; 3) за засудженим зберігається право на життя – природне право, яке дає шанс спокутувати вину; 4) держава, застосовуючи до засуджених довічне позбавлення волі, здійснює підхід до правосуддя як до інституту, що дає перспективну можливість у майбутньому повернути засудженого до життя в суспільстві, оскільки без такої перспективи, без надії на майбутнє триває очікування смертного вироку та відчуття власної нікчемності призводить вказаних засуджених до стану «смерті особистості», до глибокої депресії,

апатії, втрати почуття реальності, до фізичної та розумової деградації [7, с. 378–384].

2. Як показує аналіз чинного КК України, довічне позбавлення волі передбачається в 14 санкціях статей Особливої частини цього Кодексу, причому завжди як альтернативне покарання, поряд із позбавленням волі на строк від 10 до 15 років, і здебільшого з урахуванням кваліфікуючих обставин, пов'язаних із спричиненням смерті особи. Виходячи з цього законодавець встановив, що це покарання має виконуватись лише у виправних колоніях максимального рівня безпеки (ст. 18 КВК).

Додатковим аргументом з цього приводу виступають соціально-правові аспекти цього виду державного примусу. Зокрема, при характеристиці довічного позбавлення волі достатньо навіть побіжного погляду, щоб переконатися: цей новий для вітчизняної практики виконання покарань захід державного примусу наочно демонструє триумф принципів, притаманних діяльності органів та УВП, а саме:

а) по-перше, не може бути жодних сумнівів, що запровадження довічного позбавлення волі як альтернативи смертній карі відповідає сучасним уявленням про гуманізм у сфері застосування покарань та поведження із засудженими;

б) по-друге, при застосуванні довічного позбавлення волі в засуджених залишається право на життя, що є втіленням принципу поваги прав людини, сформульованому в Загальній декларації прав людини, Конвенції про захист прав та основоположних свобод та інших міжнародних нормотворчих правових актів;

в) по-третє, зміст цього заходу державного примусу, коли ізоляція засуджених до довічного позбавлення волі (порівняно з іншими категоріями осіб, позбавлених волі) знаходить свій вираз у максимально можливому ступені, відповідає вимогам справедливості при застосуванні покарання, оскільки певним чином відображає співрозмірність злочину та кари;

г) по-четверте, втіленням принципу невідворотності виконання покарання є те, що засуджені до довічного позбавлення волі мають зазнавати відповідних правообмежень, притаманних цьому виду покарань, протягом щонайменше 15

років до того, як у них виникне можливість клопотати про умовно-дострокове звільнення чи помилування;

г) по-п'яте, реалізація принципу законності полягає у тому, що КВК ставить обмеження прав і свобод засуджених до довічного позбавлення волі в певні межі й зобов'язує всіх суб'єктів процесу виконання – відбування цього покарання дотримуватись вимог законодавства, тобто їх поведінка має відповідати запропонованій законодавчій моделі соціально-правової природи цього покарання [8, с. 157–159].

Зокрема, відповідно до ст. 28 Конституції України кожен має право на повагу до його гідності. При цьому ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, а жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідом, так що право кожного на повагу до його гідності належить до особистих невід'ємних прав людини, навіть більше, без визнання його з боку держави і забезпечення належного рівня захисту людина не може бути рівноправним членом суспільства. Саме тому Конституція України гарантує його слідом за проголошенням рівності закріплених у ній прав і свобод людини і громадянина.

У зв'язку з цим держава має не лише утримуватися від посягання на гідність особи, а й зобов'язана забезпечити дієвий захист усім особам від таких посягань з боку третіх осіб, враховуючи, що як етична і правова категорія, гідність містить усвідомлення особою і оточенням факту володіння нею сукупністю певних моральних і інтелектуальних властивостей, а також її повагу до самої себе, саме тому гідність особи визначається не лише самооцінкою суб'єкта, а й його об'єктивною оцінкою іншими людьми. Проте незалежно від останньої і в тих випадках, коли особа через хворобливий психічний стан не здатна до соціально усвідомленої поведінки, її гідність охороняється державою. Саме тому ч. 2 ст. 28 Основного закону України закріплює, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Ця конституційна норма відтворює відповідні положення ст. ст. 3,

5 Загальної декларації прав людини, ст. 7 Міжнародного пакту про громадські та політичні права, Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Європейської конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, іншим міжнародно-правовим актам та зарубіжній практиці [9].

3. Заборона катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність поводження, не знає винятків, а тому не допускає порушень й у період війни або іншого надзвичайного стану, що прямо зазначено в ч. 2 ст. 64 Конституції України. Така абсолютна заборона підтверджує, що право, гарантоване цією статтею, втілює одну з основоположних цінностей демократичної держави. У ч. 2 ст. 28 Основного закону України названі основні категорії, які містять градацію жорстокості поводження з людиною або її покарання. Разом з цим варто зауважити, що тлумачення категорій має здійснюватися з урахуванням інших загальноновизнаних міжнародних стандартів, а також практики Європейського суду з прав людини.

При цьому необхідно також враховувати, що в деяких випадках, прямо визначених у законі, компетентні державні органи мають право ухвалювати рішення та вчиняти певні дії, які хоча й спричиняють особі моральні або фізичні переживання та страждання, проте ґрунтуються виключно на законі і обумовлюються необхідністю досягнення соціально значущої мети. Саме тому ці дії та рішення не можуть бути визнані як такі, що принижують гідність особи. Особливо це стосується сфери кримінального судочинства з питань, що стосуються призначення та процесу виконання – відбування цього покарання.

4. Відповідно до частини 2 ст. 29 Загальної декларації прав людини при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання та поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту

в демократичному суспільстві. Виходячи з цього в Конституції України встановлено обмеження щодо реалізації деяких прав і свобод людини і громадянина. Зокрема, у ст. 64 Конституції України встановлено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією, навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану. При цьому не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 58, 60, 62, 63 (йдеться про право на: рівність громадян перед законом; громадянство і його зміну; життя; повагу до гідності людини; свободу та недоторканність). При цьому варто мати на увазі, що перелік цих прав корелюється з положеннями Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, а також відображає прагнення захистити ті права і свободи, які мають забезпечуватися за будь-яких обставин, у тому числі під час введення надзвичайного або воєнного стану.

5. На забезпечення реалізації сімейних прав засуджених спрямовані положення ст. 111 КВК, за якими особи, які працюють та перебувають у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, мають право на щорічний короткочасний виїзд за межі колонії тривалістю 14 календарних днів. Натомість засудженим, які тримаються у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, дільницях соціальної реабілітації виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і виправних колоніях середнього рівня безпеки та виховних колоніях, дозволяються короткочасні виїзди за межі колонії на території України на строк не більше семи діб, не включаючи часу, необхідного для проїзду в обидва кінці (не більше трьох діб), у зв'язку з такими винятковими особистими обставинами: смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого; стихійне лихо, що спричинило значну матеріальну шкоду засудженому або його сім'ї.

6. Міжнародні фахівці визнають, що тюремне ув'язнення (в умовах, зокрема, довічного позбавлення волі) часто завдає шкоди сімейним стосункам та порушує зв'язки з суспільством.

Водночас чоловікам і жінкам, які перебувають в умовах ізоляції, як свідчить практика, вдається зберегти зв'язки з рідними, друзями та суспільством, а це, своєю чергою, дозволяє зменшити негативні наслідки позбавлення волі і підвищує вірогідність їх реінтеграції після звільнення [10].

Навіть більше, надання допомоги у підтриманні таких зв'язків відповідає загальним інтересам:

а) засуджені відчують більшу відповідальність за свою поведінку та життя родини і готуються до звільнення;

б) робота персоналу УВП стає різноманітною та приносить більше задоволення, внаслідок чого вказані особи менше переживають про підпорядкованих засуджених;

в) родини засуджених надають та отримують необхідну підтримку, але не втрачають зв'язки з ними;

г) збереження засудженими сімейних стосунків та завчасне планування ними майбутнього життя після звільнення, знижує вірогідність того, що суспільство буде страждати від нових правопорушень з їх боку.

Міжнародні акти (МСП та ЄТП) називають такі основні механізми збереження контактів з родиною:

- 1) листи;
- 2) побачення;
- 3) телефонний зв'язок;
- 4) дозвіл відвідувати рідних або тимчасове умовне звільнення.

ЄПП у правилах 24.1-24.12 також наголошують на вельми позитивному впливі контактів ув'язнених із зовнішнім світом.

З огляду на це рекомендується дозволяти їм настільки часто, наскільки це можливо, зв'язуватись за допомогою пошти, телефону або інших засобів зв'язку з родиною, а також мають бути дозволені відвідування цих засуджених.

Саме тому засуджені до довічного позбавлення волі в Україні серед інших прав мають право одержувати один раз на місяць короткострокове побачення та один раз на три місяці тривале побачення з близькими родичами (подружжя, батьки, діти, всиновлювачі, всиновлені, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки). При цьому такі контакти можуть бути обмежені

та контролювані, але це обумовлюється виключно потребою здійснення процесу виконання – відбування покарання, а також необхідності підтримувати порядок, безпеку, запобігати злочинам і захищати жертв злочинів, проте водночас має забезпечувати мінімальний рівень контактів засуджених із зовнішнім світом.

Саме з цих міркувань на законодавчому рівні в Україні і введено правообмеження для засуджених до довічного позбавлення волі, зокрема й заборону на виїзд за межі виправної колонії, навіть у виняткових для них обставинах, про які йдеться в ст. 111 КВК [11, с. 55–64].

Висновки. Отже, виходячи з результатів проведеного аналізу змісту норм Конституції України, міжнародно-правових актів та практики виконання – відбування покарання у виді довічного позбавлення волі, а також наукових підходів з означеної проблематики, варто констатувати, що на сьогодні в нашій державі повною мірою правовий статус засуджених цієї категорії відповідає як загальновизнаним міжнародним вимогам та принципам, так і позитивній зарубіжній практиці, а тому розширення прав, законних інтересів і основоположних свобод вказаних осіб є суспільно небезпечним як з огляду великої вірогідності вчинення цими засудженими нових злочинів при виїзді за межі колонії, так і з урахуванням необхідності захисту та охорони інтересів інших осіб (зокрема, потерпілих від злочинів), суспільства та держави, а також загалом для забезпечення національної безпеки України.

Саме тому будь-які спроби політиків, суб'єктів законодавчої ініціативи (ст. 93 Конституції України), науковців та інших осіб розширити законні права засуджених до довічного позбавлення волі в сьогоденні слід оцінювати та кваліфікувати як маргіналізм та спробу дестабілізувати правопорядок у нашій державі, а також як створення ще одного з джерел посягань на національні інтереси нашої держави.

Список використаних джерел

1. Чеботарьова Ю. А. Правовий статус засуджених до позбавлення волі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.99.08. Харків, 2005. 22 с.

-
2. Кримінально-виконавче право України : підручник / за заг. ред. проф. О. М. Джужи. Київ : Атіка, 2010. 752 с.
 3. Застосування в Україні заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених, позбавлених волі: правові підстави, теорія і практика : навч. посіб. / за заг. ред. проф. О. Г. Колба. Луцьк : СПД Галяк Ж.В.; друкарня «Волиньполіграф» ТМ, 2020. 696 с.
 4. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя : постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 № 9. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах* / упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ : ПАЛИВОДА А.В., 2011. 456 с.
 5. Огляд рішень Європейського суду з прав людини. Донецьк, 2011. 55 с.
 6. Лисодєд О. В. Закріплення міжнародних та європейських стандартів поведіння із засудженими у кримінально-виконавчому законодавстві України (на прикладі Закону України від 8 квітня 2014 р. № 1186-VII). *Питання боротьби зі злочинністю*. 2015. Вип. 30. С. 64–76.
 7. Автухов К. А., Гель А. П., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 432 с.
 8. Колб О. Г. Про деякі концептуальні засади виконання покарань у виді позбавлення волі. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 1 (15). С. 157–159.
 9. Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах : монографія. Київ : Дакар, 2018. 514 с.
 10. Akers R. I. *Deviant behavior. A social learning approach and ed.* Belmont : Wadsworth, 1977. 436 p.
 11. Колб О. Г., Дучимінська Л. М. Сучасна політика у сфері виконання покарань України: зміст та особливості. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1 (11). С. 55–64.

Kolb O.,

Doctor of Sciences (Law), Professor, Honored Lawyer of Ukraine,
Professor of the Department of Criminal Justice,
State Tax University, Irpin, Ukraine
ORCID: 0000-0003-1792-4739;

Levchenko Yu.,

PhD in Law, Professor,
Head of the Department of Criminology
and Criminal and Executive Law,
National Academy of Internal Affairs,
Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-1124-9517

MARGINALISM OR HUMANISM – MODERN APPROACHES TO ENSURING THE RIGHTS OF THOSE SENTENCED TO LIFE IMPRISONMENT IN UKRAINE: THE THEORETICAL AND LEGAL ASPECT OF THE ISSUE

This scientific article clarifies the socio-normative nature of the legal status of those sentenced to life imprisonment, and also determines the influence of existing marginal groups (politicians, subjects of legislative initiative, scientists, practitioners, etc.) on the process of execution - serving this type of criminal punishment.

In particular, it was established that life imprisonment is applied by the court only in exceptional cases, when the purpose of punishment established in the Criminal Code of Ukraine cannot be achieved by other means of criminal law influence defined in the law.

Based on this, a special status of those sentenced to life imprisonment has been established at the legislative level, which provides for such legal restrictions that are not characteristic of other types of punishments associated with the isolation of persons guilty of crimes.

On the basis of the study of the content of national legal acts, the corresponding norms of international law, practice and theoretical studies, it was established that today the legal status of persons sentenced to life imprisonment, as well as the process of execution - serving this criminal punishment in full meets the requirements of civilization, the best foreign approaches and in general the socio-legal nature of the specified subjects of criminal-executive legal relations.

It has also been proven that any attempts by politicians and other subjects of the formation and implementation of the criminal law policy of Ukraine, including people's deputies and scientists, should be regarded as the marginalization of the execution process - the serving of a sentence in the form of life imprisonment and the creation of another source that encroach on the national security of Ukraine.

Key words: marginalization, humanism; execution process – serving sentences, Legal Status, sentenced to life imprisonment, purpose of punishment, legal restrictions.

References

1. Chebotarova, Yu. A. (2005), *Legal status of those sentenced to imprisonment*, Abstract of Ph.D. thesis, Kharkiv.
2. Dzhuzha, O. M., etc. (2010), *Criminal law of Ukraine : textbook*, Atika, Kyiv.
3. Kolb, O. H., etc. (2020), *Application of measures of physical influence, special means and weapons to convicts deprived of liberty in Ukraine: legal grounds, theory and practice: training. manual*, SPD Hadiak Zh. V. ; drukarnia «Volynpolihraf» TM., Lutsk.
4. On the application of the Constitution of Ukraine in the administration of justice : resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine dated November 1, 1996 No. 9: *Resolutions of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine in criminal cases*, PALYVODA A. V., Kyiv.
5. Review of decisions of the European Court of Human Rights (2011), Donetskyi Memorial, Donetsk.
6. Lysodied, O. V. (2015), "Consolidation of international and European standards of treatment of convicts in the criminal law of Ukraine (on the example of the Law of Ukraine dated April 8, 2014, No. 1186-VII)", *The issue of fighting crime*, Vol. 30, pp. 64–76.
7. Avtukhov, K. A., Hel, A. P. and Yakovets, I. S. (2020), *Criminal law of Ukraine. Academic course : textbook*, Yurinkom Inter, Kyiv.
8. Kolb, O. H. (2021), "On some conceptual principles of execution of punishments in the form of deprivation of liberty", *Bulletin of the Penitentiary Association of Ukraine*, No. 1 (15), pp. 157–159.
9. Puzyrov, M. S. (2018), *Comparative analysis of the execution of a sentence in the form of imprisonment for a certain period in Ukraine and foreign countries : a monograph*, Dakor, Kyiv.
10. Akers, R. I. (1977), *Deviant behavior. A social learning approach and ed*, Wadsworth, Belmont.
11. Kolb, O. H. and Duchyminska, L. M. (2020), "Modern policy in the field of execution of punishments of Ukraine: content and features", *Bulletin of the Penitentiary Association of Ukraine*, No. 1 (11), pp. 55–64.